

Könyvszemle

Dr. Belyó Pál:

A rejtett gazdaság természetrajza

SALDO Zrt. Budapest. 2008. 254 old.

„A rejtett gazdaság a jelenleg folyó közgazdasági kutatásoknak egyik legizgalmasabb területe ...” – olvashatjuk a bevezetőben. A szerző erről a valóban izgalmas területről igyekszik a lehető legszélesebb körű képet adni. A kötet bevezetésre, és hat fejezetre tagolódik, mindegyik végén egy rövid, angol nyelvű összefoglalóval.

A könyv lényegében a rejtett gazdaságról írt eddigi legátfogóbb magyarországi tanulmánykötetnek számít, a szerző e téma legteljesebb monográfiáját adja az olvasó kezébe.

Az első fejezet a rejtett gazdaság fogalmát, a vele hol azonos, hol kissé eltérő értelmezésben használt szinonimákat mutatja be a hazai és a nemzetközi szakirodalom alapján, többnyire megjelölve a forrást is. A megértést korábbi tanulmányokból idézett számadatokkal is segíti (még ha ezek az adatok meglehetősen régiek is).

„A rejtett gazdaság jellemzői és mérete” című második fejezet a főbb hazai és nemzetközi kutatások, valamint azok főbb számszaki eredményeinek bemutatásával indul. Bár a módszertani problémák miatt az adatok megbízhatósága és összehasonlíthatósága erősen korlátozott, de kétségtelen igazolódik az a vélekedés, hogy a rejtett gazdaság súlya negatív korrelációban van az ország fejlettségével.

Részben ebben a fejezetben, majd részletesebben a harmadik fejezetben kerül sorra a

lejelterjedtebb vizsgálati (mérési, becslési) módszerek ismertetése. A második fejezetben a következő főbb mérési módszerekről olvashatunk.

A különböző statisztikák összehasonlítása kézenfekvő lehetőséget ad a bizonyos rejtett gazdasági tevékenység becslésére. Erre példa a termelés és felhasználás szembeállítás, hiszen az illegálisan termelt javak és szolgáltatások fogyasztása többnyire legálisan, vagyis statisztikailag (könnyebben) megfigyelhetően történik. Hasonló elven működik a „munkainput” módszer, amelynél a vállalati munkaügyi adatokat hasonlítjuk össze a háztartási megfigyelésből származó foglalkoztatási adatokkal. Szokás egyéb makroadatokból, pénzforgalmi adatokból (például a készpénz/betét arányból) is következtetni a rejtett gazdaság mértékére. Egyéb globális indikátorokkal (például az elektromos áram fogyasztásának alakulása) is jellemezhető az eltitkolt tevékenység mértéke, de ezek alkalmazása csak igen korlátozottan használható.

Az EU-ban mind a saját forráshoz való hozzájárulási kötelezettség számítása, mind az igényelhető regionális támogatás odaítélése a GDP-től függ, így döntő jelentősége van annak, hogy a GDP részét képező rejtett gazdaságot mindegyik tagország azonos módszertan szerint számítsa. Ezért az Eurostat a nemzeti számlák szempontjából releváns rejtett tevékenységekre részletes és precíz fogalom- és osztályozási rendszert, és ehhez illeszkedő módszertani ajánlást (előírást) dolgozott ki, melynek alkalmazása a tagországok számára kötelező. Ebben – a statisztikusokra jellemző módon – nem a minősítő „fekete”, hanem a

semleges „nem megfigyelt gazdaság” (NOE) kifejezés fordul elő. A fejezet zárásaként szól a közvélemény-kutatásokról.

A harmadik, „A rejtett gazdaság nagyságának meghatározása” című fejezet módszereiben végigveszi a rejtett gazdaság megfigyelésének, mérésének illetve becslésének a nemzetközi gyakorlatban elfogadottnak tekintett módszereit. Itt sorra kerül a közvetlen, a közvetett és a modellezésen alapuló módszerek ismertetése, és ezek alapján bemutat néhány empirikus eredményt. A fejezet második felében a magyarországi adatokat mutatja be.

A könyv legrészletesebb két fejezete a vállalkozásokról szóló negyedik, és a lakosságról szóló ötödik fejezet.

A negyedik fejezet két nagy részre bontható. Az elsőben, a vállaltok véleménye alapján, 2000-ben készített felmérés eredményeit ismerteti és elemzi. Ez a rejtett/fekete gazdaság szinte minden vonatkozására kiterjed. Sorra veszi a bér-, adó- és járulékrendszer, a rejtett gazdaság határmezsgyéjén a legális és illegális költségcsökkentő lehetőségeket, a rejtett gazdaság és a piacon érvényesülő gazdasági erőfőlny kapcsolatát, a rejtett gazdasággal kapcsolatos attitűdöt, valamint a visszaszorításának lehetőségét.

A negyedik fejezet második része az öt évvel később, 2005-ben készült felmérés eredményeit ismerteti. Az eredmények bemutatásának struktúrája megegyezik a 2000. éviével, így könnyebben érzékelhető az öt év alatti változás, ami egyaránt tartalmaz pozitív és negatív elemeket. Természetesnek kell tartanunk, hogy a vállalkozások mindenek előtt az adó- és járulékterhek csökkentésén keresztül szeretnék, és kevésbé az ellenőrzések és büntetések szigorításával remélik a rejtett/feketegazdaság visszaszorítását. Többnyire elítélik, de gyakran megértők a rejtett gazdaságot folytatókkal. Összességében úgy gondolják, hogy a feketegazdaság visszaszorításával a

fehér gazdaságban elérhető nyereség határozottan növekedne.

Az ötödik fejezet ugyancsak két részből áll, bemutatva a 2000-ben készült, és a 2005-ben készült felmérés eredményeit. Bár az alfejezetek címei kissé eltérők, de valójában ugyanazokat a témákat veszi sorra mindkét részben, mindkét felméréssel kapcsolatban. Ezek a következők: 1. A lakossági nem regisztrált (direkt) jövedelemnövelés lehetőségei; 2. Az indirekt jövedelembővítés lehetőségei; 3. A jövedelemátengedés (borravaló, hálapénz); 4. A nem fizetett tevékenység (házmunka, kaláka); 5. A befolyással való visszaélés; 6. Szubjektív vélemények a rejtett gazdaságról. A sok ellentmondást felszínre hozó eredmények nagyon érdekesek, korrekt összefoglalását (épp az ellentmondásossága miatt) nehéz lenne egy rövid könyvismertetésben megadni. Míg a lakosság háromnegyede elítéli a rejtett gazdaságot, a túlnyomó többség mégis elfogadja, és kihasználja a belőle adódó lehetőségeket.

A könyv utolsó, hatodik fejezete a rejtett gazdaság elleni fellépés lehetőségeiről szól. Ennek keretében (főleg egy világbanki tanulmány, OECD kutatási anyagok és az Eurostat anyagai alapján) röviden bemutatja, hogy a különböző lehetséges kormányzati intézkedésekkel mely országokban próbálkoztak, majd kiemelten foglalkozik Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Franciaország, Ausztria, Svédország és Spanyolország esetével. A fejezet záró részében a gazdaság kifehérítésére irányuló magyarországi gazdaságpolitikai gyakorlatot ismerteti.

A könyv legvégén található hatoldalas, 299 tételt tartalmazó irodalomjegyzék a monográfia igényeit is kielégíti.

Ligeti Csók,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezetője
E-mail: csak.ligeti@ksh.hu